

HÁRS ÉVA ÉS A ZSOLNAY-ÖRÖKSÉG

Dr. Hárs Éva rendkívül gazdag és eredményes szakmai munkájának csupán egyetlen részterületét szeretném kiemelni jelen soraimmal. Azt az önmagában is rendkívül gazdag Zsolnay-témakört, melynek művészettörténeti feldolgozásával, megismertetésével közel hat évtizeden át igencsak eredményesen foglalkozott: 1955-től a pécsi Janus Pannonius Múzeum Képző- és Iparművészeti Osztályának, így az ide tartozó Zsolnay Múzeumnak a vezetőjeként, 1969-től az egész megyei múzeumi szervezet igazgatójaként, majd 1983. évi nyugdíjazását követően a Zsolnay-gyár szaktanácsadójaként, valamint kutatási programok aktív résztvevőjeként, vezetőjeként és szakíróként. Fáradhatatlan szervező- és kutatómunkával teljesítette az összehangolt, közös és egyéni célkitűzések szerint vállalt feladatokat, jelezve a folytatás szükségességét is.

Igen, a Janus Pannonius Múzeum volt Hárs Éva munkásságának bázisa, melynek történetét (bizonyára édesanyja helyeslésével) művészettörténész hallgatóként írta meg a múzeum 1974., illetve 1979. évi kiadványában.¹ *A Zsolnay Múzeum története* című tanulmány az Európa kulturális fővárosa-projekt rendezvényeinek előkészületeként jelent meg, a *Pécsi Szemle* 2007/3 számában. Hárs Éva szerényen bár, de személyes részvételét is rögzíti, forrásanyagainak felsorolásakor: „a Janus Pannonius Múzeum Irattárában, a Baranya Megyei Levéltárban őrzött nagyszámú iratanyag, valamint saját emlékezetem, mely immár több, mint fél évszázada szoros szálakkal kötődik e különleges és értékes gyűjteményhez”.² Az interneten is elérhető, minden részletre figyelő, hiteles dokumentumokat idéző írás végigköveti a létesítés állomásait. Az előzményeket is megbecsüléssel és gondosan ismerteti, a korai tervektől, azaz a Városi Múzeumban 1903-ban létrejött Zsolnay-emlékszobától kezdődően a Zsolnay Vilmos születésének 100. évfordulójára a gyár területén, a család által kialakított Múzeum 1928-as megszületéséig. Hosszasan idézi Zsolnay Vilmos unokájának, Mattyasovszky Zsolnay Margitnak eddig kiadatlan, a JPM Zsolnay Adattárában őrzött kéziratának múzeumismertető sorait. Igen részletes és dicséretesen korrekt a gyár 1948. évi államosítását követő évek következményeinek ismertetése is, a gyűjteményt veszélyeztető és mentő tények számbavétele a Pécs belvárosában, a Káptalan utcában máig fennálló Zsolnay Múzeum 1955. november 27-ei megnyitásáig. Megtudhatjuk soraiból, hogy a korabeli múzeumi jelentés szerint erre „hatalmas, több száz főnyi közönség előtt” került sor. „Az eseményről a rádió és a helyi újságok ismertetései számoltak be, kiemelve a Zsolnay-tárgyak és a kiállítás jelentőségét. Még ebben az évben Pataky Dénesné összeállításában és tanulmányával megjelent a kiállítás vezetője.”

A díszműgyártást a kezdetektől bemutató, az Iparművészeti Múzeummal együttműködésben, Dobrovits Aladár és Tasnádi Kubacska Andrásné rendezésével és megannyi jelentős szakmai személyiség áttételes segítségével megvalósult kiállítás valóban jelentős esemény volt. Az első látványos lépés az államosítást követően, 1949-től megbélyegzett, meghurcolt „kapitalista” család- és márkanév újjáéledő megbecsülésének útján. A Zsolnay-

¹ Sarkadi Eszter: A Janus Pannonius Múzeum vázlatos története a felszabadulástól napjainkig, in: *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 19 (1974), Pécs, 1977, 373–388.; Sarkadi Eszter: 75 éves a Pécsi Múzeum. Vázlatos történet a kezdetektől 1945-ig, in: *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 24 (1979), Pécs, 1980, 357–377.

² Hárs Éva: A Zsolnay Múzeum története, in: *Pécsi Szemle*, 2007/3, Pécs, 2007, 72–103.

gyár addigi tevékenysége immár valóban történelemmé vált a múzeumi kiállítóhelyiségekben, míg a gyár működését mindig is jellemző alkotásvágy – a kor igényei szerint – új életre kelt a gyár műhelyeiben. A folyamatosságot ugyan nem hirdették, de gyakorolni megpróbálták, a gyár falain belül és kívül egyaránt.

Nemcsak az 1928-ban felállított családi, gyári múzeum díszművei kerültek 1951–1955 között a belvárosi épületbe, hanem ide menekítették az építészeti kerámiák egy részét, a Zsolnay Vilmos, majd Miklós által vásárolt „idegen” kerámiagyűjteményt, a pusztulásra ítélt gyártási dokumentációk, tervrajzok, fotóanyag, levelek egy részét is. A néprajzi osztályra került Zsolnay Vilmos leányainak gazdag cserép- és textilgyűjteménye, míg az odatalicskázott iratanyagot a levéltár munkatársai fogadták be. Fenn-maradtak a szállítási jegyzékek, és múzeumi szakember, az Iparművészeti Múzeum munkatársaként Pataky Dénesné Brestyánszky Ilona is részt vett a gyár területéről rohammunkával átszállított műtárgyak nyilvántartásba vételében (nehezen engedélyezett időkeret-bővítéssel). A gyűjtemény gyári gondozója, Nikelszky Géza tervezőművész is a múzeum állományába került 1951–1955 között, de a raktáryanag elrendezése, tényleges szakmai leltározásának nagy munkája már a kiállításmegnyitő után következő évekre maradt.

E munka során nagyon szerencsés módon – ismét a múzeumtörténeti tanulmány sorait idézve – „folyamatos, baráti és szakmai kapcsolat alakult ki Mattyasovszky Zsolnay Margit, valamint az osztály vezetője és munkatársai között. »Margit néni« vállalta az egykori gyári múzeum leltári számainak egyeztetését az újakkal, továbbá azonosító leltárt készített Zsolnay Miklós, valamint az »örökösök« korszakában készült tárgyakról. Részt vett 1966-ban a kiállítás átrendezésében és ekkor közös szerzőségével jelenhetett meg a kiállítás vezetője”.³

Az elítélt „kapitalista” múlt létrehozott értékeinek elismertetése nem volt könnyen megvalósítható, hiszen ez ellentmondott az *Internacionálé* harsogó buzdításának: „A múltat végepp eltörölni”. Oly személyek segíthették csak, akiknek a világnézetében nem kételkedhetett a politikai vezetés, ugyanakkor munkájukat, teljesítményüket kizárólag szakmai ambíciók vezérelték. Rúzsás Lajosnak *A pécsi Zsolnay-gyár története* című könyvét a Művelt Nép Kiadó Budapesten már 1954-ben megjelentette. Igaz, a tőkéseket megbélyegző kötelező frázisok is felbukkannak lapjain, és a gyári munkásmozgalmak tárgyalása is igencsak bőséges. Ám az a gazdasági, ipar- és társadalomtörténeti összkép, amit feltár – még a Zsolnay család háború előtti kezdeményezésére elindult levéltári kutatásai alapján –, korrekt és lényeglátó. Újító módon, az ország, a régió és a nemzetközi összefüggések körébe ágyazva, komplex módon vizsgálja a gyár történetét.

A gyár művészetét áttekintő, értékelő összefoglaló írás csak később született. Az első próbálkozás 1959-ben jelent meg, Nikelszky Géza tollából. Forrásanyagként tanulságosak személyes emlékei nyomán írott sorai, hiszen 1898-tól az 1930-as évekig a gyár tervezőművésze, majd a gyűjtemény gondozója volt.⁴ A JPM Képző- és Iparművészeti Osztályát vezető Hárs Éva mindezen előrelépést támogató, segítő szervezőmunkája mellett a Zsolnay-témából egy-egy markánsan jellegzetes kérdést saját maga is vizsgált és ismertett a múzeumi évkönyvben megjelent tanulmányaiban.⁵ A későbbi években a JPM Képző- és Iparművészeti Osztályán alkalmazott fiatal munkatársak, Romváry Ferenc, majd Mendöl Zsuzsa is e fórumon publikálhatták a Zsolnay-gyár egy-egy tervezőjéről írott tanulmányaikat.⁶

³ Hárs Éva: *A Zsolnay Múzeum története*. i. m., 95. Mattyasovszky Zsolnay Margit – Hárs Éva: *A Zsolnay kerámia. Vezető a JPM állandó kiállításához*, Pécs, 1966, 95.

⁴ Nikelszky Géza: *A Zsolnay-gyár művészet*, Pécs Megyei jogú Város Tanács VB. Művelődésügyi Osztály, Pécs, 1959, 86.

⁵ Sarkadiné Hárs Éva: Zsolnay Vilmos, a festő, in: *A JPM évkönyve, 1958, 197–199.*; Sarkadiné Hárs Éva: Lüszerfenyű kerámiák és a Zsolnay eosinmázás edények, in: *JPM évkönyv, 1962, 369–386.*; Hárs Éva: Festőművészek a Zsolnay kerámiagyárban, in: *JPM évkönyv, 1965, 293–305.*

⁶ Romváry Ferenc: Sinkó András művészetéről, in: *A JPM Évkönyve, 1967.*; Mendöl Zsuzsanna:

A Rúzsás-könyvvvel elkezdődött komplex feltáró munka folytatását szorgalmazva az 1968. év megünneplését is Hárs Éva kezdeményezte. A már idézett múzeumtörténeti tanulmányában olvashatjuk őszinte sorait: „A Zsolnay-gyár államosítás előtti korszakait ismertető művek közreadása az 1950-es években szembefordulást jelentett a politikai vezetés kívánalmaival. Megrovást mégsem váltott ki. Nagy csodálkozással fogadta azonban a gyár vezetése 1968-ban azt a javaslatomat, hogy ünnepeljük meg a gyár fennállásának 100-ik évfordulóját. A csodálkozás oka főként abban rejlett, hogy az alapítási évet 1852-ként ismerték. 1952-ben a Zsolnay-gyár 100 éves jubileumának ünneplésére még nem remélhetett volna támogatást senki. 1868-ból pedig fennmaradt Zsolnay Vilmosnak a Pécs Város Vezetőségéhez írt kérvénye, amelyben a fennálló »fazekas műhelyét« gyárrá kívánta fejleszteni. E dokumentumra hivatkozva sikerült egy ünnepségre és tudományos konferencia szervezésére megnyerni mind a gyárat, mind a Dunántúli Tudományos Intézetet. A sikerrel zárt szakmai konferencia előadásait *Százéves a Pécsi Porcelángyár* című kötetben jelentettem meg a múzeum.”⁷

Az 1968. október 14–16.között, Pécssett rendezett tudományos konferencia és az anyagából 1971-ben publikált tanulmánykötet, melyet a FIM Zsolnay Porcelángyár és a JPM együttesen jelentetett meg, úttörő módon példát mutatott a különböző szakterületek összehangolt munkájára, a Zsolnay-gyárak komplex értékelésének módjára. Az ipari, technológiai, gazdaságtörténeti, néprajzi, művészettörténeti tanulmányok jeles szerzőinek kórusa azt bizonyította, hogy a rendkívül szerteágazó Zsolnay-témakört – a maga sokoldalú értékeivel – a különböző szakterületek kutatóinak együttműködésével érdemes vizsgálni, értékelni. Hárs Éva bevezető sorai erre utalnak is, szerényen nem részletezve, milyen diplomatikus és kitartó szervezőmunkával és lelkes csapatmunkával sikerült mindezt megvalósítani. Igaz, az irányító testületekben, pozíciókban a politikai elvárások mellett a szakmai szempontok immár egyre eredményesebben érvényesültek. Baranyában, Pécssett az 1960-as évektől a gazdaság, az ipar mellett a kultúra, a művészet területén is erősödött a modernizáció.

Személyesen is megtapasztalhattam, hogy az „elvtársak” világában az összetartó „elvtársak” milyen sokat tettek mindezért. 1970 januárjától 1983 októberéig Pécssett éltem, részt vehettem nagyszerű művészeti programok megvalósításában. Romváry Ferenc csábított Pécsre, az ELTE végzős művészettörténész hallgatónak a múzeum munkatársaként tartott toborzó előadást. Végül nem a múzeum, hanem a Baranya Megyei Művelődésügyi Osztály munkatársa lettem. Igen, éppen az igazgató asszony, Hárs Éva közvetítő szerepének köszönhetően, a múzeumi és művészeti feladatok ügyintézőjeként, majd a nemzetközi szimpozionok, alkotóházak szervezőjeként élhettem át ezeket a reménytelni éveket. A siklói alkotótelepek, a kerámia-szimpozionok miatt a Zsolnay-gyárral, valamint a múzeumi szervezettel és munkatársaikkal életre szóló kapcsolatok, barátságok alakultak ki, amelyek a későbbi munkakörömben, az Iparművészeti Múzeum Kerámia Osztályán vállalt Zsolnay-feladatok megvalósítását is alapvető módon segítették. Azt is tanúsíthatom, hogy a Zsolnay név politikai megbélyegzése nem könnyen oldódott fel. Pécsi munkakezdésem idején történt, hogy raporra hívtak a megyei tanács egyik főembere, és közölte, nem tűntethetek a főtérre egy Zsolnay-családdal. Pedig csak annyi történt, hogy az ebédidőben sétálva véletlenül összetalálkoztam kedves évfolyamtársam, barátnőm unokatestvérével, és örömmel átöleltem. Igaz, az államosítás előtti igazgató leánya volt... Végül 1974-ben a Pécsi Porcelángyár ismét felvette az alapító család nevét.

Ebben az évben, 1974-ben jelentette meg a Corvina könyvkiadó a szakirodalom máig nélkülözhetetlen, alapvető könyvét *Zsolnay – A gyár és a család története 1863–1848* címmel, amelyet Sikota Győző *A gyár története 1948–1973* című fejezettel egészített ki. Zsolnay Vilmos leányának, Teréznek emlékiratát leánya, Mattyasovszky Zsolnay Margit fordította

Apáti Abt Sándor [1870–1916] és működése a Zsolnay gyárban, in: *A JPM évkönyve, 1974*, 315–331.

⁷ Hárs Éva: *A Zsolnay Múzeum története*. i. m., 101.

le németről magyarra, és egészítette ki a századfordulótól az államosításig tartó időszak áttekintésével. A kötet megjelenéséért mind Mattyasovszky Zsolnay Margit, mind Hárs Éva éveig küzdött, de végül a Finomkerámiaipari Művek támogatását is megnyerték. Körber Ágnes szerkesztővel erőteljesen csoportosítani, rövidíteni is kellett Zsolnay Teréz gondos, részletes anyaggyűjtését. Hárs Éva szavait idézve: „Ez a mű mindmáig utolérhetetlenül hiteles ismertetése annak a szigorú, mégis patriarchális munkának, amely a Zsolnay-remekműveket létrehozta és a gyár világhírét megteremtette”. E könyv háromszor is megjelent, utoljára 1980-ban. Talán nem felesleges megjegyeznem ez alkalommal, hogy a családi emlékirat hiteles szövegének ismételt megjelentetése ma is kívánatos lenne. Az immár több évtizede kiteljesedett kutatómunka és a publikációk eredményeként Zsolnay Teréz és leánya szövegét immár pontosan azonosított műtárgyakkal, rajzokkal, archív fotókkal lehetne, kellene kiegészíteni.

Hárs Éva 1969-től a Baranya Megyei Múzeumok igazgatója lett, így a Zsolnay-feladatok munkájának csak egy részét képezhették. Az intézményi körülmények következetes fejlesztése, a Képző- és Iparművészeti Osztályon e témával is foglalkozó muzeológusok, Romváry Ferenc, Mendöl Zsuzsa biztatása és a Zsolnay-gyűjtemény kortárs művekkel történő gyarapítása, népszerűsítő programok szervezése mind-mind hozzájárult a Káptalan utcai állandó Zsolnay Múzeum növekvő népszerűségéhez. A szervezőmunka a jövőt is szolgálta, a múzeumépület első emeletén 1990-ben megnyílt Emlékszoba létesítését is Hárs Éva készítette elő. Mattyasovszky Zsolnay Margit szerény életjáradékot kaphatott életének utolsó éveiben, folyamatos szakmai segítsége mellett ezzel az adományozó jellegű felajánlásával is a Zsolnay Múzeum hitelességét erősítette. Az emlékszobába kerültek az otthonában haláláig őrzött családi „relikviák”. A bútorok, festmények, kerámiák és emléktárgyak a személyesség légkörét elevenítik fel azok számára is, akik már nem ismerhették a család tagjait, és csak a vitrinekben sorakozó tárgyakkal szembesülnek.

Hárs Éva muzeológusi és intézményigazgatói eredményeit az utódai is megbecsülték. Erről tanúskodik a Zsolnay-gyűjteményt továbbiakban gondozó Kovács Orsolya és az intézmény vezetését ellátó Huszár Zoltán írása, mely *45 év a Janus Pannonius Múzeum szolgálatában. Hárs Éva köszöntése* címen jelent meg a múzeum évkönyvében.⁸ A múzeummal, a Zsolnay-gyűjteménnyel való szakmai kapcsolata az 1983. évi nyugdíjba vonulását követően is fennmaradt. Sőt, elmélyült és folyamatos kutatómunkája ekkor bontakozott ki. Amint e köszöntő összefoglalja, ez időtől Hárs Éva „a Zsolnay-kerámiának szentelte energiáját. 1985–1995 között részt vett az OTKA által támogatott alaputatásban, amelynek során létrehozta a Zsolnay corpus-t, amely tartalmazza a Zsolnay gyűjteményben található tárgyakra vonatkozó adatokat. Munkája kiegészítéseként a Zsolnay porcelángyár művészeti tanácsadója volt 1998-ig. A Zsolnay-kerámiával és a gyár történetével kapcsolatos kutatásait 1996-ban megjelent könyvében foglalta össze”.⁹

Ez volt az az időszak, amikor az Iparművészeti Múzeum Kerámia Osztályának főmuzeológusaként ismét személyes munkakapcsolatba kerültem Hárs Évával, a Zsolnay-téma iránt megmutatkozó nemzetközi érdeklődés következtében. Faenzában, a nemzetközi kerámiaversenyt is befogadó Kiállítási Palotában 1985 júniusától szeptember végéig volt látható a szecesszió magyar kerámiaművészetét bemutató kiállítás, amelyet a magyar Kulturális Minisztérium a Nemzetközi Kerámia Múzeummal együttműködésben szervezett. Az Iparművészeti Múzeum főigazgatója, Miklós Pál rám bízta a rendezés és a katalógus-összeállítás megtisztelő feladatát. Gian Carlo Boiani pedig a befogadó faenzai intézmény igazgatójaként a korábbi magyar kapcsolatokat megbecsülve már az előkészítő első megbeszélés alkalmával azt kérte, hogy a Zsolnay-gyár művészete kerüljön a kiállítás középpontjába. Nem feledhetem, milyen szigorú és határozott hangon közölte, hogy a mű-

⁸ *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1998, 355–357.*

⁹ *Zsolnay Pécs, Helikon Kiadó, Budapest, 1996. A könyv 1997-ben németül és angolul is megjelent.*

tárgykatalógusban pontos datálást és a tervezőművészek megnevezését várja el, az addigi publikációkhoz képest fontos előrelépésként. Még csak akkor kezdtem a múzeumi munkámat, ezért kérdeztem naiv módon: hogyan tehetném ezt? A válasz egyszerű volt: „Hát a gyári dokumentációk alapján!” Ez a „mentori” program nemcsak a faenzai kiállítás és katalógus Zsolnay-vonatkozású anyagának bemutatását vezérelte számomra, hanem meghatározta a következő évtizedek vállalásait, Hárs Évához kötődő igencsak emlékezetes és eredményes munkakapcsolatomat is.

A faenzai kiállítást Bécsbe is meghívták. Ismétlés helyett sikerült elfogadtatni egy kibővített változatot, amely az egykori közös Monarchia értékeit is képviselhette. A bécsi Iparművészeti Múzeumban 1986-ban rendezett bemutatonak már a címadásában is szerepelt a Zsolnay név. Ezután 1988-ban Belgiumban, a flamand Iparművészeti Múzeumban, Gentben önálló Zsolnay-kiállítás nyílt meg.¹⁰ A hirtelen kinyíló, felgyorsuló nemzetközi kapcsolatokat ezekben az években a budapesti Iparművészeti Múzeum minden munkatársa, még Surányi Aladár minden nyelven kitűnő fordító-levelézése is segítette, bizonyítva a „vasfüggöny” mögött továbbélő értékhasznosságokat. A kiemelkedő tekintélyű luxemburgi, japán, New York-i intézmények meghívására a Zsolnay-gyárak széles körű tevékenységét, az építészeti és díszműkerámiákat méltó módon kellett, lehetett bemutatnunk. Minden érintett hazai közintézmény szakembereinek és értékmentő magányújtók segítő együttműködésével. Hárs Éva teljesen újszerű, azaz a gyári dokumentumokat ismertető, illetve azok alapján írt publikációi mindezen kiállítások katalógusaiban megjelentek.

A Zsolnay-forráskutatásokat az akadémiai OTKA támogatása tette lehetővé. A pályázaton való részvételt, a JPM, a Baranya Megyei Levéltár és az Iparművészeti Múzeum összefogását új főigazgatóként Rózsa Gyula javasolta. A két ciklust követően a harmadik, befejező programot, a JPM gyűjteményére vetített adatok számítógépes feldolgozását Hárs Éva vezette. Kutatásai mellett a helyi épített Zsolnay-örökségért, így a Mauzóleum helyreállításáért is küzdött. Éppen e folyóiratban, a *Jelenkorban* publikálta *Zsolnay Vilmos mauzóleuma* című írását,¹¹ mely művészettörténeti szempontból nagyon szakszerű összefoglaló műemlék-ismeretetés. Tartózkodik attól, hogy a Mauzóleum meggyalázásának, szándékos pusztításának történetét feltárja, de talán éppen azért, mert fő célja a helyreállítási munka szorgalmazása volt. A politikai és személyes ellentéteket gerjesztő motivációkat kerülni akarta. Pedig nagyon jól emlékszem, őt magát is megrázta a Mauzóleumban tett első közös látogatásunk.

1989 novemberében, a belgiumi Gent Iparművészeti Múzeumában megnyílt Zsolnay-kiállítás reprezentatív megnyitóján határoztam el, hogy felkeresem Zsolnay Vilmos sírját, szimbolikusan megköszönve, továbbítva a munkásságát és így hazánkat is ünneplő elismerést. A Mauzóleum teljesen zárva volt, a Zsolnay-gyárban őrzött kulcs másolatát Hárs Éva szerezte meg. Az épület hátsó kapuját felnyitva, a földszintről induló lépcsősoron a kápolna alatti temetkezési helyre, a kriptába érve, megdöbbentő kép tárult elénk. A koporsók számára körös körben elhelyezett fali fülkék mind üresen tátongtak, a padlózatot szétvert burkolóelemek, foszló madártetemek. Szenny és guanó vastagon borított mindent, még Zsolnay Vilmos szarkofágját is. A kriptá mennyezetének széles kerek nyílásán át (amelyet a párizsi Invalidusok templomában lévő Napóleon-síremlékre emlékeztetően tervezett Sikorski Tádé), a felvert galambhad vad röptét láthattuk, míg a kupola romos üres ablaknyílásain el nem menekültek.

Hárs Éva azonnal intézkedett: a Janus Pannonius Múzeum kitűnő fotósát hívta el, Nádor Katát, aki hamarosan megérkezett, és dokumentálta a szívszorító helyzetet. A következő napokban pedig a *Dunántúli Naplóban* jelentette meg azt a cikkét, amelyet a fent említett *Jelenkor*beli írás szerényen nem nevesített. Hiszen csak ennyit írt: „A súlyos rongá-

¹⁰ *Zsolnay-Keramik. Historisme, Art Nouveau, Art Deco.* Museum voor Sierkunst, Gent, 1987. november 21. – 1988. február 21.

¹¹ Hárs Éva: *Zsolnay Vilmos mauzóleuma, Jelenkor*, 1990/4, 364–365.

lások láttán 1981-ben, majd 1988-ban Pécs lakosai hangot adtak felháborodásuknak, s ennek hatására a városi tanács a Zsolnay-gyár közreműködésével a legszükségesebb állagmegóvási munkákat elvégeztette”. Sorait fontos üzenettel zárta: „Szeretnénk remélni, hogy a Zsolnay nevet viselő porcelángyár segítő közreműködésével a pécsi kerámiának világhírt szerzett Zsolnay Vilmos nyughelye a helyreállítással a régi szépségét nyerheti vissza.” Ez végül bekövetkezett.

A Zsolnay-értékek nemzetközi népszerűsítése mellett a külföldre került művek itthoni megismertetését, majd hazahozatalát is segítette. A 2006-ban a Helikon Kiadó gondozásában, Steinert Ágota kitűnő szerkesztésében megjelent *Zsolnay a nagyvilágból. Gyugyi László gyűjteménye* című könyv Hárs Éva kutatásainak köszönhetően a műtárgyak forrásadatait is közli.¹² Köztestületek szaktanácsadójaként azért is nagyon sokat tett, hogy Amerikából, Pittsburgh-ből Pécsre, a Zsolnay Kulturális Negyedbe kerülhessen ez a különleges gyűjtemény. Gyugyi Lászlóval szoros együttműködésben szervezte, rendezte a „nagyvilágból” hazaérkezett művek állandó kiállítását, amelynek megnyitója indította el 2010-ben Pécsset az Európa Kulturális Fővárosa ünnepségét.¹³

Szimbolikusan úgy is megfogalmazhatnánk, hogy a Pécssett elvetett magok kikeltek, és óriási fává terebélyesedtek. A Zsolnay névhez kötődő művészettörténeti publikációk, események felidézése, a szerzők, munkatársak immár szerencsés módon hosszú névsorának felsorolása és méltatása valóban időszerű lenne, újabb csapatmunkával. Remélhetőleg lesznek majd erre is vállalkozók, e folyóirat lapjain is. A Zsolnay Teréz és Mattyasovszky Zsolnay Margit által megkezdett értékmentő és ezáltal értékteremtő történetírói munkát folytatni kellene – amint ezt Sarkadi Györgyné dr. Hárs Éva példamutatóan tette.

A Képtár kiállítása a Rákóczi út 15-ben, 1962

¹² Csenkey Éva, Gyugyi László, Hárs Éva: *Zsolnay a nagyvilágból. Gyugyi László gyűjteménye*. Helikon, Budapest, 2006.

¹³ A gyűjteményt részletesen ismertető, reprezentatív kiadványok: Csenkey Éva, Gyugyi László, Hárs Éva: *Zsolnay aranykora. Gyugyi László gyűjteménye a nagyvilágból visszatér Pécsre*. Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., Pécs, 2010 (angol nyelven is); Csenkey Éva, Gyugyi László, Hárs Éva: *Zsolnay aranykora. Gyugyi László gyűjteménye száz új tárggyal*. Kossuth, Budapest, 2017.